

nummer 9
lente 2002

IQ te koop?

Eten en genen
gemanipuleerd

Justitie verza-
melt links DNA

Hoe wordt
eugenetica
populair

Kloonverbod
opstapje voor
abortus verbod?

Duitse justitie op fantom- en DNA-jacht

Bij het Openbaar Ministerie ligt een verzoek van haar Duitse collegas om DNA van een in Nederland verblijvende linkse activiste af te nemen. DNA wordt steeds vaker als opsporingmiddel gebruikt, ook in politieke zaken. Als het Nederlandse Ministerie van Justitie besluit mee te werken, dan zal dat – voor zover bekend – de eerste keer zijn dat er in Nederland DNA-materiaal afgenomen wordt van een linkse activist(e) op verzoek van een collega EU-land. Ook vluchtelingen raken steeds vaker in DNA-onderzoek betrokken, bijvoorbeeld om familiebanden te bewijzen.

DNA sporen kunnen bij misdrijven gevonden worden in bloed, haar, urine, sperma, huid en speeksel. De kans dat rond de plaats van een misdrijf een DNA spoor wordt aangetroffen is dus groot en de politie verwacht dan ook veel van deze techniek. Maar de meestal vele DNA sporen op de plaats van een misdrijf zijn daarmee ook meteen een stuk minder bruikbaar. In een kantoor bijvoorbeeld komen veel mensen die allemaal wel een haar achterlaten. In onderstaande zaak moet de activiste DNA afstaan zodat het vergeleken kan worden met DNA dat is aangetroffen op sigarettenpeuken in een openbaar toegankelijk park, dat in de buurt ligt van een gebouw waarop een aanslag is gepleegd door de 'anti-imperialistische Zellen' (AIZ). Twee mannen (Michael Steinau en Bernard Falk) zijn veroordeeld tot respectievelijk 9 en 13 jaar wegens aanslagen van deze niet links te noemen groepering (AIZ gebruikte eerst linkse rethoriek, maar verheerlijkte op een moment de Iraanse revolutie van Khomeini). Om Steinau en Falk ook nog te kunnen vervolgen voor deelname aan een terroristische vereniging is een derde lid van de AIZ nodig. Misschien wil de Duitse Justitie de in Nederland verblijvende activiste tot deze derde persoon maken.

In januari 2001 heeft het *Bundesgerichtshof* (de hoogste Duitse rechtbank) het hoger beroep van één van de twee veroordeelden in het proces tegen de *Antiimperialistische Zelle* (AIZ) afgewezen. Het Openbaar Ministerie had hen ook aangeklaagd wegens het

Redactioneel

Eindelijk weer een nieuwe BioBrief! Na 11 september is de wereld veranderd. Maar BioBrief blijft onregelmatig verschijnen. Mensen die vinden dat ze te lang moeten wachten op BioBrief, kunnen nu op de website www.biopolitiek.nl kijken (als u internettoegang hebt). Op deze site verschijnt twee keer per maand een nieuwsbericht, aankondiging of (vertaald) artikel. U kunt er ook artikelen uit BioBrief nalezen en door ons uitgekozen artikelen bekijken.

www.biopolitiek.nl

Colofon

BioBrief informeert over ontwikkelingen in de biowetenschappen en gezondheidszorg en discussies daarover. De brief wordt samengesteld in de werkplaats Linkse Analyse Biopolitiek (LAB). De auteurs maken daarbij veel gebruik van het biotechnologie archief NoGen.

Werkplaats LAB vormt samen met het inheemse volkeren archief de Ekster & de Olifant en Vluchteling onder Dak het Politiek Infocentrum Wageningen (www.infocentrumwageningen.nl).

Meer informatie over de in BioBrief aangestipte onderwerpen kunt u aanvragen bij biotechnologie archief NoGen en vinden op de website www.biopolitiek.nl.

Werkplaats LAB nodigt u uit artikelen, persberichten of andere informatie naar de redactie van BioBrief te sturen.

Een abonnement op BioBrief kost 16 euro (35 gulden) voor vier nummers. Voor minima 7 euro (15 gulden) voor vier nummers. Abonnee wordt u door het desbetreffende bedrag over te maken op giro: 1729278 t.n.v. NoGen, te Wageningen, onder vermelding van BioBrief.

BioBrief is ook elektronisch verkrijgbaar. Maak daartoe 9,10 euro (20 gulden), minima 3,65 euro (8 gulden), over op giro 1729278 t.n.v. NoGen, te Wageningen, onder vermelding van e-BioBrief. Abonnees van de gedrukte BioBrief kunnen de elektronische versie gratis toegestuurd krijgen. Stuur daarvoor een e-mail naar: biobrief@biopolitiek.nl.

Adverteren in BioBrief is mogelijk. Tarieven zijn op aanvraag verkrijgbaar.

Redactie: Jeroen Breekveldt en Herman van Wietmarschen
Aan dit nummer werkten verder mee: Klaartje Timmerman en Ronja

Lay-out: Herman van Wietmarschen
Druk: Knust, Nijmegen

BioBrief
Burgtstraat 3
6701 DA Wageningen
Tel: 0317-423588
e-mail: biobrief@biopolitiek.nl

ISSN : 13852418

Vervolg pagina 1

beruchte artikel 129a van het Duitse Wetboek van Strafrecht, lidmaatschap van een terroristische organisatie. De rechtbank wees deze beschuldiging echter af aangezien het OM slechts twee leden kon presenteren en er voor een beschuldiging op grond van deze paragraaf minimaal drie leden van een vermeende organisatie vereist zijn. Daarentegen meende de rechtbank wel dat "er niet vastgesteld had kunnen worden dat er geen terroristische organisatie bestaan heeft". Volgens de rechtbank lag dat met name aan het dwarsliggen van het ministerie van Binnenlandse zaken van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen, die bepaalde akten van de *Verfassungsschutz* (Duitse binnenlandse veiligheidsdienst) niet vrij wou geven.

Deze zelfde *Verfassungsschutz* had een belangrijke rol gespeeld tijdens het proces door het presenteren van een gesuggereerde samenhang van mensen uit met name de stad Aken die betrokken zou zijn geweest bij de AIZ. Dit hersenspinsel van de Duitse geheime dienst is gebaseerd op de verslagen en analyses van jarenlange heimelijke observatie door de *Verfassungsschutz* van een groot aantal mensen in de Akense linkse scene. De analyses van de *Verfassungsschutz* met betrekking tot Falk en Steinau waren medebepalend bij de beslissing van de rechtbank om tot veroordeling van het tweetal over te gaan. Er waren namelijk helemaal geen directe bewijzen die op schuld van een van beiden wees (totdat Steinau in de biechtstoel kroop).

In een uitgebreide bijlage bij het Amsterdamse actieblad *Ravage* nr. 273/274 van 18-12-1998 werd de hele voorgeschiedenis en het verloop van het proces tot dan toe uit de doeken gedaan (nog na te lezen op de website van *Jansen en Janssen*, internet: <http://www.burojansen.nl/artikelen/Ach.htm>). Uit in die bijlage afgedrukte kopieën van fragmenten uit de observatieverslagen van de *Verfassungsschutz* blijkt dat dit hele hersenspinsel gebaseerd is op waarnemingen dat diverse mensen – uit met name Aken - zich (on)regelmatig bij elkaar thuis of in één of andere kroeg troffen. Tijdens het proces werd ook bekend dat het Duitse OM een nieuw gerechtelijk vooronderzoek "wegens lidmaatschap van de terroristische organisatie AIZ en het plegen van andere misdrijven" had geopend tegen drie vrouwen die actief waren in de Akense linkse scene. Blijkbaar moet en zal het OM tenminste een derde lid van de AIZ vinden. Waar dit soort onaangenaam en neurotisch gewroet toe leidt blijkt uit de recentste ontwikkelingen in deze zaak.

De eerder vermelde drie vrouwen mag, zo werd in september 2001 besloten, lichaamscellen worden afgenomen voor de vaststelling van een DNA-profiel. Het OM wil deze DNA-analyse laten uitvoeren aangezien er in een park - in de buurt van een van locaties waar de AIZ in 1993 een aanslag op gepleegd zou hebben - sigarettenpeuken zijn gevonden waarop DNA-resten zijn vastgesteld die niet toebehoren aan Falk en Steinau.

Twee vrouwen die in Aken wonen hebben via hun advocaten laten weten dat ze niet akkoord gaan met een afname van lichaamscellen. De advocaten hebben inzicht geëist in het dossier. Eén van de twee advocaten heeft begin juni 2001 een deel van de dossiers op zijn kantoor bezorgd gekregen. De derde vrouw, die in Nederland woont, kreeg medio juni ook een dergelijke brief. Haar advocate heeft dossierinzage geëist en het *Bundesgerichtshof* heeft begin juli laten weten de 'relevante dossiers' aan de advocate te doen toekomen.

Op dit moment is het moeilijk in te schatten met welke intentie de Duitse Justitie de AIZ-zaak weer oprakelt. Enerzijds is het duidelijk dat ze graag haar DNA-databank uitbreidt met de profielen van

zoveel mogelijk linkse activisten. Anderzijds blijft de mogelijkheid bestaan dat ze werkelijk het fantoom van de "terroristische organisatie AIZ" blijft najagen en tot realiteit wil maken – door op zijn minst een vereist derde lid te voorschijn te toveren. De enige reden die Justitie aanvoert voor de DNA-afname is het vermeende contact dat de drie vrouwen met een van de reeds veroordeelden zouden hebben gehad. Zelfs als dat zo geweest zou zijn dan is dat noch geen bewijs. En dan de aanleiding: twee gevonden peuken in een park in de buurt van een pand waarop een aanslag is gepleegd. Er is geen enkele aanwijzing, laat staan bewijs, dat doet vermoeden dat een of meerdere van de drie vrouwen (ooit) in het publiek toegankelijke park zou(den) zijn geweest. Het lijkt er verdacht veel op dat koste wat het kost een derde lid gevonden moet worden. Nu de aanvraag van het Duitse OM ingewilligd is, valt te verwachten dat de Duitse Justitie een internationaal rechtsbijstandverzoek zal indienen bij het Nederlandse Ministerie van Justitie voor ondersteuning bij de DNA-afname bij de in Nederland verblijvende vrouw. Als het Nederlandse Ministerie van Justitie besluit daar aan mee te werken, dan zal dat – voor zover bekend – de eerste keer zijn dat er in Nederland DNA-materiaal afgenomen wordt van een linkse activist(e) op verzoek van een collega EU-land.

DNA als zaligmakend opsporingsmiddel?

Het afnemen van DNA-materiaal bij verdachten of veroordeelden heeft de laatste jaren in Duitsland – en ook in de overige EU-staten – een hoge vlucht genomen. In een toenemend aantal landen is in de nationale wetgeving opgenomen dat bij bepaalde categorieën misdrijven van verdachten, of reeds veroordeelden, lichaamscellen (in de vorm van wangslim, bloed of haren) afgenomen mogen worden ter vaststelling van het DNA-profiel van de persoon in kwestie. Deze DNA-profielen worden vervolgens in databanken opgeslagen. De invoering van deze wettelijke mogelijkheden is in diverse landen – ook in Nederland – beargumenteerd met de redenering dat dit middel met name in geval van moord en zware zedendelicten ingezet zou worden. In Duitsland wordt de beruchte paragraaf 129a (te vergelijken met het Nederlandse artikel 140 –lidmaatschap van een criminele vereniging) geregeld gebruikt als aanleiding voor de afname van DNA-materiaal. In de hogere justitiekringen en bij activisten is algemeen bekend dat § 129a in veel gevallen een 'kapstokparagraaf' is, waarmee de opsporingsdiensten vergaande bevoegdheden hebben om op eenvoudige wijze grote groepen mensen in kaart te brengen die politiek actief zijn.

De Bondsrepubliek heeft volgens eigen zeggen in ruim twee jaar tijd een bestand van meer dan 118.000 DNA-profielen opgebouwd. Dagelijks worden 2500 nieuwe profielen toegevoegd. In 2001 zijn tientallen gevallen bekend geworden van linkse activisten die werden gedwongen tot afname van DNA-materiaal omdat ze werden verdacht van lidmaatschap van een terroristische, of criminele organisatie. Tevens zijn een aantal voormalige politieke gevangenen die al jaren op vrije voeten zijn, gedwongen tot het afstaan van dit materiaal.

In Nederland is het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in Rijswijk belast met het opbouwen van de DNA-databank. Juli 2000 bevatte deze databank volgens eigen opgave 1070 daderprofielen. De verwachting van Fred Tullener, die als beleidsmedewerker van het Nederlands Politie Instituut betrokken is bij het project *Uitbreiding DNA-onderzoek*, is dat – met de verruiming van de wetgeving voor het afnemen van celmateriaal bij verdachten, en als gevolg van de resultaten van het proefproject *DNA bij inbraken* – het aantal vast

te stellen DNA-profielen in de toekomst circa 20.000 per jaar zal zijn. Streefcijfer is om honderdmaal zoveel profielen te hebben als dat het NFI misdrijfsporen heeft (medio 2000 waren dat 3000 sporen). Men mikt dus op 300.000 profielen! Daarbij dient nog rekening gehouden te worden met de \pm 46.000 sporen met DNA-dragend materiaal uit onopgeloste zaken die bij het NFI liggen. Als je die ook meetelt kom je op een geëxtrapoleerd streefcijfer van 4,9 miljoen profielen.

Nederland loopt binnen de EU voorop bij het ijveren voor een Europese DNA-bank waarin DNA-materiaal van verdachten in de hele EU toegankelijk zou moeten worden. Volgens het Nederlandse voorstel, zoals dat eind mei 2001 in het dagblad *Trouw* werd beschreven, zou de in Den Haag gevestigde Europese politie-organisatie *Europol* hierbij een belangrijke rol moeten krijgen. Vele nationale wetgevingen van EU-landen vermelden officieel dat DNA-materiaal en –profielen van ten onrechte verdachte mensen vernietigd dient te worden. In veel gevallen gebeurt dat echter niet, zoals weinigen zal verbazen. Duitsland zal daarop geen uitzondering zijn. Wat velen in Duitsland echter niet weten is dat de uit het DNA-materiaal afgeleide profielen gewoon bewaard blijven. Officieel wordt dus het werkelijke dna (de bloed- of spermavlek) vernietigd, maar de computeranimatie die ervan is gemaakt blijft opgeslagen.

DNA 'vingerafdrukken' worden sinds kort ook op grote schaal ingezet bij het vaststellen van verwantschapsbanden van vluchtelingen. In Nederland worden in het geval van verzoeken tot gezinshereniging geregeld DNA-proeven gedaan. De vluchteling die zijn/haar gezinsleden wil laten overkomen en die niet aan de hand van officiële documenten het vader- of moederschap kan aantonen, dient – in eerste instantie op eigen kosten – door GGD-personeel, dat ingehuurd wordt door justitie, bij zijn familieleden in het land waar de familieleden verblijven DNA-materiaal af te laten nemen. Dit leidt onherroepelijk tot familiedrama's. Ouderschap wordt met deze methode immers alleen erkend als het genetisch ouderschap betreft. Weeskinderen die in een gezin zijn opgenomen vallen er dan buiten, evenals kinderen van een broer of zus die door het regime vermoord is en waarvoor de vluchteling al sinds jaar en dag zorgt. Tenslotte is er het bekend worden van 'overspel'. Uit sociologische onderzoeken blijkt ongeveer 5 % van de kinderen in Nederland niet te zijn verwekt door de man die de vader van het kind is. In andere landen zal dit 'overspel' eveneens voorkomen. Het bekend worden van 'overspel', helemaal op zo'n stress-moment als doorkomen van een IND onderzoek, geeft natuurlijk gigantische spanningen. DNA onderzoek bij gezinshereniging kan dus tot allerlei sociale problemen leiden. Niettemin gaan sinds kort in de Europese Unie ook stemmen op om alle vluchtelingen, die de EU binnenkomen, aan een DNA-proef te onderwerpen, zodat vluchtelingen die in verschillende landen asiel proberen te krijgen eruit te filteren zouden zijn.

Op 2 juli 2001 nam de Eerste Kamer de "Wijziging van de wet inzake DNA-onderzoek in strafzaken" zonder stemming aan. Met de aanneming van deze wet zullen op korte termijn onder andere de volgende belangrijke wijzigingen van kracht worden:

1. DNA afname kan gevorderd worden bij verdachten van misdrijven waar maximaal 4 jaar gevangenisstraf of meer op staat (was: 8 jaar plus enkele met name genoemde gewelds- en zedendelicten waar 6 jaar of meer op staat). Dat betekent in de praktijk bijvoorbeeld dat ook verdachten van een inbraakje DNA moeten afstaan.

2. Het DNA-onderzoek moet "in het belang zijn van het onderzoek" (was: "dringende noodzakelijkheid voor het aan de dag brengen van de waarheid").
3. Wanneer er al een verdachte is mag, naast de rechter commissaris, nu ook de Officier van Justitie opdracht geven tot DNA-onderzoek.
4. De voorkeursmethode voor de afname van celmateriaal bij personen wordt wangslimvlies (was: vloeibaar bloedmonster).
5. Vrijwillige afname van celmateriaal geschiedt door daartoe opgeleide politieagenten. Onvrijwillige afnamen worden door een medicus verricht.
6. In een beperkt aantal gevallen mag, zonder dat de verdachte daarvan af weet, celmateriaal van door de verdachte gehanteerde voorwerpen in plaats van afgenomen celmateriaal worden gebruikt voor DNA-onderzoek. Een voorbeeld hiervan is iemand die kort geleden verhoord werd op het politiebureau, een kop koffie aangeboden kreeg (en leegdrank) waarvan aangetroffen speekselresten werden gebruikt voor een DNA-analyse.
7. Opdracht tot DNA-onderzoek aan een spoor of celmateriaal van een verdachte impliceert automatisch de opname van het DNA-profiel in de DNA-databank bij het NFI en het vergelijken daarvan met DNA-profielen die aan misdrijfsporen zijn ontleend.
8. Celmateriaal mag net zo lang als de afgeleide DNA-profielen bewaard worden. Die termijnen variëren tussen de 18 en 30 jaar.

Dit wetsvoorstel was nog niet koud aangenomen of minister Kort-hals van Justitie liet op 13 juli 2001 weten de onder punt 1 genoemde grens te willen verlagen naar drie jaar. Tevens liggen er

plannen om alle gedetineerden die veroordeeld zijn voor de onder punt 1 genoemde misdrijven, gedwongen DNA-materiaal af te laten nemen. Duidelijk is dat de bevoegdheden in een razend tempo worden opgerekt en de databank van het NFI zo snel mogelijk volgestopt moet worden met profielen. De aanslagen in Amerika van 11 september 2001 zullen deze trend bepaald niet remmen. Beetje bij beetje wordt de *big brother*-samenleving vorm gegeven en in wetten gegoten. Alles wat je doet en laat zal op termijn registreerbaar moeten zijn. Sociaal protest zal op deze manier in de kiem gesmoord moeten worden. Wij laten ons niet intimideren en zullen ons blijven verzetten tegen dergelijke ontwikkelingen. Stop het gesnuffel van geheime diensten en het dwangmatig creëren van fantoomorganisaties door Justitie! Weg met de databanken!

Ronja

Meer informatie over het gebruik van en de wetgeving betreffende DNA-profielen kun je vinden op de internetpagina van Buro Jansen & Janssen: <http://www.burojansen.nl>. Absolute pro-DNA-onderzoek informatie kan je vinden op: <http://www.dnasporen.nl>, een gezamenlijke website van het NFI en het Ministerie van Justitie. Tevens vindt je uitgebreide informatie over de wetgeving en de technische ontwikkelingen betreffende DNA-analyses in het boek van de journalist Siem Eikelenboom, *De genetische vingerafdruk; De waarde van DNA als opsporingsmiddel*, Uitgeverij Veen, 2000, 272 pagina's, f39,90. Hoewel Eikelenboom ook tegenstanders en twijfelaars aan het woord laat, is de algemene conclusie van hem toch ten faveure van gecontroleerde uitbreiding van de wettelijke mogelijkheden.

Hoe eugenetica populair wordt

Wereldwijd wordt reageerbuisbevruchting, gentesten en het genetisch veranderen van lichaamscellen (gentherapie) verder ontwikkeld. Daarmee komt de mogelijkheid van genetische manipulatie van mensen - door ingrepen in eicellen, sperma of embryo's - steeds dichterbij. Bij deze zogenaamde kiembaanmanipulatie gaat het niet slechts om de genetische verbetering van een individu. De aangebrachte veranderingen worden doorgegeven aan de volgende generaties. Wie embryo's, eicellen en sperma gentechnisch manipuleert, wil de mensheid op maat en schendt de menselijke waardigheid. Met de presentatie in 1999 van kunstmatige chromosomen die gevuld zouden kunnen worden met door de ouders samengestelde gencassettes, zijn kiembaaningrepen volgens sommigen binnen tien tot twintig jaar een reeel bestaand aanbod (1).

Waarom is er vraag naar deze technieken? Volgens de New Yorkse groep *Critical Art Ensemble* past het verbeteren van de mens binnen de trend naar optimalisering en efficiency boven alles. CAE haalt in haar artikel *Eugenics the second wave* voorspellingen aan van een oude eugenetische visionair uit de eerste golf, Frederick Osborn. Deze Osborn zag reeds in de dertiger jaren van de vorige eeuw, uit tactisch oogpunt niks in de destijds dwangmatig opgelegde eugenetische maatregelen als verplichte sterilisatie in de VS en

Zweden en zelfs verplichte euthanasie in de naziduitse T4 aktion. Er zijn, zo voorspelde Osborn (destijds directeur van het Amerikaanse eugenetica instituut Carnegie), twee voorwaarden verbonden aan het doorbreken van eugenetisch bewustzijn: de consumenteneconomie en het kerngezin. Beide voorwaarden zijn in het westen in deze tijd vervuld stelt CAE. De consumenteneconomie draait op volle toeren. Een schier oneindige stroom goederen wordt de westerse mens aangeboden. De nieuwste snuffjes en verbeteringen vliegen je om de oren. Het kerngezin is definitief in de plaats gekomen van het op het platteland soms nog te vinden uitgebreide -saaie, beknellende of geborgen- familieleven, waarin grootouders en ouders met veel kinderen in een verband leven.

Nu de consument bedolven wordt onder massa-aanbod en hij zich onderscheidt van anderen door zijn 'persoonlijke' keus hieruit, stelt hij geen vragen over welke producten wel en welke niet worden aangeboden. Er is immers een zich steeds vernieuwende stroom aanbod. De dienstensector biedt inmiddels werk aan zestig procent van het arbeidsleger. De medische zorg wordt, mede onder invloed van de door de staat georganiseerde invloed van het markt-denken, meer en meer gezien als een verzameling dienstverleningsproducten. De aantrekkingskracht van 'Nieuw' en

'Verbeterd' laat zich ook hier gelden en de discussie over het aanbod beperkt zich tot kankers op wachtlijsten en het niet krijgen van de nieuwste snufjes of 'nieuwe medicijnen'. Wie en waarom beslist over het überhaupt aanbieden van het aangeboden, dus wie het aanbod bepaalt, is niet *im fringe*. Hoe meer aanbod op de gezondheidsmarkt hoe beter, zo lijkt het.

Het kerngezin, zo lezen we in de Volkskrant bijlage Reflex (2), krijgt steeds meer de sfeer van de werkplek van - het moet gezegd- de hoger opgeleide dienstverlenenden. *De voorspelbare structuur, de adrenaline verhogende hectiek, de verse koffie en het teamverband voelen eigenlijk veel prettiger dan de ongestructureerde chaos thuis waar nooit een bonus lonkt voor bijzondere verrichtingen. De tolerantie voor sleur, vervelende karweitjes en jengelende kinderen en de chaotische kant van het gezinsleven lijkt af te kalven. Het gezin moet quality time bieden en we ergeren ons aan de dagelijkse tredmolen die voor voorgaande generaties heel vanzelfsprekend was.*

Als kopen de hoogste vorm van vrijheid is en de kinderen er zijn om mee te scoren en opvoeding een prestatie is waarop je wordt afgerekend, hoe aanvaardbaar is dan een lastig ('ADHD'), laat staan gehandicapt kind?

In deze consumenistische sfeer pleit de Amerikaanse geneticus Lee M. Silver voor het aanbieden van ingrepen in de erfelijkheid, de zogenaamde kiembaanmanipulatie ter verbetering van het nageslacht. Hij denkt dat ouders in de toekomst zelf zullen beslissen over het genetisch potentieel van hun kind. (3)

Sinds de verschrikkingen van de nazi-eugenetica staan pogingen de genetische samenstelling van de mens te verbeteren in een kwaad daglicht. Maar verschillende bio-wetenschappers zijn blijven dromen van het optimaliseren van de mens. Technisch was dit lange tijd niet goed mogelijk zonder ruwe ingrepen als sterilisatie van ongewensten, euthanasie of abortus na pre-natale diagnostiek. Met het ontwikkelen van gentherapie, het inbrengen of uitschakelen van ongewenste genen, zijn verfijndere methoden beschikbaar gekomen om hetzelfde doel te bereiken: het optimaliseren van de mens. De gentherapie tooide zich met het etiket *somatische gentherapie*, wat wil zeggen dat veranderingen wel in het lichaam van de betreffende persoon worden aangebracht, maar niet in de kiembaancellen (eicellen en spermacellen). Alleen kiembaangentherapie geeft blijvende veranderingen in het erfelijk materiaal, die daarmee ook op het nageslacht worden overgedragen. Deze kiembaaningrepen waren lange tijd taboe, omdat ze werden geassocieerd met eugenetica. De gentherapie-lobby - die overigens kampt met zwaar tegenvallende technische resultaten - stond altijd vooraan om duidelijk te maken dat kiembaaningrepen heel anders waren dan somatische gentherapie, dat kiembaaningrepen technisch niet veilig mogelijk waren en vooral werd beweerd dat niemand in de biowetenschappelijke wereld ook maar dacht of sprak over kiembaaningrepen. Het taboe werd in publieke debatten zorgvuldig in stand gehouden.

Lee Silver doorbreekt het taboe en pleit voor 'eugenetica van on-

derop', of tegenwoordig liever voor Reprogenetica. "Eugenetica bestond uit maatregelen van de staat, reprogenetica wordt door individuen en paren gebruikt", zegt Silver en definieert Reprogenetica als volgt: het gebruik van gentechniek in het voortplantingsproces met het doel het overerven van bepaalde genen te verzekeren, of juist te verhinderen. Hij verwacht veel van het in kaart brengen van het menselijk genoom: 'Het zal nog slechts een kwestie van tijd zijn voordat aangeboren talenten, lichamelijke en geestelijke kenmerken met genprofielen in verband kunnen worden gebracht'.

Silver is niet bang voor een Brave New World scenario waarin de staat bepaald welke soorten arbeidskrachten worden geboren: 'Niet regeringen zetten babies op de wereld, maar vrouwen. Individuen en paren - niet staatsapparaten- willen nakomelingen opvoeden. Individuen en paren zijn het die gelukkige en succesvolle kinderen willen. En individuen en paren zullen het daarom zijn, die de nieuwe technieken gebruiken, om doelen te bereiken die ze zonder die techniek niet bereiken kunnen. Zo is het sinds er mensen zijn'.

Ouders hebben volgens Silver 'in hun genen een kinderwens' en ze willen 'hun kinderen alle mogelijke voordelen en kansen bieden'. Daarmee is het kostje voor de reprogenetica gekocht: 'deze wensen zijn de drijvende kracht achter de reprogenetica'.

Osborns visioen wordt door Silver en andere wetenschappers ingelost. Volgens hen is er vraag naar Kwaliteitskinderen. Als Silver aanbod kan leveren werkt eugenetica en handelen mensen eugenetisch zonder zich te bedenken. Osborn zei het al: eugenetica moet niet naar de mensen komen, maar de mensen moeten naar eugenetica komen.

Helaas is Silver niet alleen. In Nederland spreekt de omstrede en door de Gehandicaptenraad wegens discriminatie aangeklaagde C. W. Rietdijk zich onomwonden uit voor eugenetica. Maar ook een rij van wetenschappers met reputaties doet bedenkelijke uitspraken. Zelfs de redactie van het enigszins kritische wetenschapsblad *New Scientist*, breekt een lansje voor kiembaaningrepen nu dit technisch mogelijk lijkt te worden. Men zet zich alvast af tegen een hypothetisch verbod op kunstchromosomen. (4)

De bekende Engelse voortplantingspionier Lord Robert Winston zei onlangs: 'Genetisch gemodificeerde babies zijn onvermijdelijk', omdat het gebruik van kiembaaningrepen onvermijdelijk is. 'Volgens mij zijn we zeker in staat transgene mensen te maken', zei Winston bij het in ontvangst nemen van een wetenschaps publieksprijs, voor een van de meest bekeken wetenschapsseries ooit op de BBC. (5)

Dr Bob Edwards, die in 1978 de eerste reageerbuisbaby creëerde, voorziet ook zonder kiembaaningrepen een morele verantwoordelijkheid voor ouders om geen gehandicapte kinderen geboren te laten worden. Wijzend op de toenemende beschikbaarheid van prenatale genetische screening zegt hij: 'Spoedig zal het een zonde zijn van de ouders om een kind te hebben dat de zware last draagt van een erfelijke ziekte. We betreden een wereld waar we ons

zullen moeten buigen over de kwaliteit van onze kinderen'.(6)

Belangrijk is de blik waarmee medici toekomstig lijden voorspellen, en de beelden die op het netvlies van het publiek worden opgevoerd. Om de werkelijkheid beter te begrijpen verdient een vaak vergeten perspectief, dat van de gehandicapte zelf, meer aandacht. In Australië reageerde Alison Davis, levend met een zeer zware handicap, zoals spina bifida, (het zogenaamde open ruggetje) op een bio-ethisch rapport dat bepleitte om kinderen met spina bifida niet te behandelen: *Als ik leefde in een maatschappij waar het niet opmerkelijker was in een rolstoel te leven dan met een bril op je neus, en als de maatschappij dat volkomen accepteerde en toegang bood voor rolstoelers, dan zou mijn handicap een ongemak zijn, maar niet veel meer dan dat. Het is de maatschappij die mij handicapt, veel invloedrijker en vollediger dan het feit dat ik spina bifida heb. Ondanks mijn handicap en de duistere voorspellingen van dokters bij mijn geboorte, leid ik nu -volgens iedere standaard- een vol, gelukkig en tevreden leven. Ik ben, zo zeker als maar kan, blij te leven. Maar, omdat gehandicapte mensen nu door sommige medici, filosofen en de maatschappij in het algemeen, verondersteld worden slechts de capaciteit te hebben een miserabel leven te leiden en ook nog eens een economische kostenpost te zijn, worden de meesten die anders net zo zouden opgroeien als ik, nu geaborteerd of worden toegestaan te sterven (wat een comfortabel eufemisme) bij de geboorte.* (5)

Met hun wetenschappelijk imago en voorspellingen over een 'gelukkig en succesvol' leven kunnen bio-wetenschappers, en de instituten en bedrijven waarvoor ze werken, de meningsvorming ernstig beïnvloeden.

Volgens Richard Hayes van Public Mediacenter gebeurt dat ook: "Net buiten het zicht van het publiek en de politiek is een campagne bezig om technologieën voor 'designer babies' te perfectioneren en te legitimeren. Aanhangers van een techno-eugenetische toekomst werken op een aantal fronten aan hun zaak. De breed opgezette strategie bestaat uit: * doorgaan met het ontwikkelen van genetische manipulatie technologie * mobiliseren van een geloofwaardige en luidklinkende minderheid in het publiek die de techno-eugenetische toekomst omarmt en er actief toe oproept * en tenslotte moet deze minderheid de meerderheid van het publiek overhalen om mensengenetische technologie niet te beperken daar dit een aantasting zou zijn van individuele rechten."(7)

Op respectabele universiteiten als Harvard en de UCLA, California, wordt inmiddels openlijk gesproken over het verbeteren van mensen.

Op de UCLA namen 21 mei 2000 tachtig mensen deel aan een bijeenkomst met als titel "Enhancing the Human" (verbeteren van de mens). Onder de deelnemers de Duitse filosoof Peter Sloterdijk, die in de zomer van 1999 opschudding veroorzaakte met zijn essay: Regels voor het mensenpark. Van de panelleden onderschreven organisatoren Stock, Campbell met Sloterdijk het gezichtspunt dat kiembaanverbeteringen zowel onvermijdelijk als wenselijk zijn. De vrije markt zien zij als het instrument om deze technieken verkrijgbaar te maken en de daaruit voortvloeiende ongelijkheden zijn volgens hen aanvaardbaar. Volgens Paul Billings, van de Council for Responsible Genetics en GeneSage (de enige uitgenodigde criticus op het symposium) leek het merendeel van het publiek in te stemmen met Sloterdijk. (8)

Ook de *godfather of DNA*, James Watson, onderschrijft dat weten-

schappers "voor God spelen". De ontdekker van de dna-helix in 1953 en gangmaker achter het humaan genoom project, zei op de jaarvergadering van het Britse Parlementaire Wetenschappelijk Comité, half mei 2000, dat er niks intrinsiek fout is aan het idee dat wetenschappers voor god spelen door het menselijk genoom te manipuleren. Watson verwierp kritiek op kiembaaningrepen door te vragen: "In alle eerlijkheid, als wetenschappers niet voor god spelen, wie dan wel?" (9)

Watsons maatje uit 1953, Francis Crick, zei al in 1962:

"We moeten op de lange termijn mensen hun voortplantings autonomie afnemen, dat is de enige manier om de vooruitgang van de mensheid te garanderen", aldus de Nobelprijs winnaar voor het ontdekken van de dubbele helix dna structuur in 1953, op een Ciba_Geigy Symposium in London in 1962.(10)

Toepassing van kiembaaningrepen, het laatste taboe in de medische wereld, is in menig land verboden. In Nederland is een vrijwillig moratorium van kracht. De minister van VWS heeft de betrokken beroepsgroepen in 1998 gevraagd zich in de komende jaren opnieuw aan het moratorium te binden. De beroepsgroepen stemden daarmee in.

De vraag is echter niet of het onderzoek naar kiembaaningrepen verboden moet worden, maar hoe we tegen mensen aankijken en wat voor maatschappij we willen. Lee M. Silver zegt in feite dat gelukkige en succesvolle kinderen door inbouwen van gencassettes te verkrijgen zijn. Vele andere mensen zijn wat toleranter tegen ziekte en mensen die anders zijn dan anderen. Maar zolang mensen met een handicap alleen als lijdende mensen worden gezien krijgen de Lee Silvers hun kans.

Jeroen Breekveldt

1. **John Campbell und Gregory Stock, Wir sind kurz vor dem Eingriff in die menschliche Keimbahn, Novo magazin.de 44, jan/feb 2000**
- *Critical Art Ensemble, Flesh Machine, Autonomedia, New York 1998, Eugenics the second wave*
2. **Volkscrant 1 juli 2000, Peter Giesen en Mirjam Schottelndreier, 'Gejaagd door de tijd'**
3. **Lee M. Silver, Gesundere und glücklichere Kinder mit Reprogenetik, Novo magazin.de 44, jan/feb 2000**
4. **(An editorial in the October 23, 1999 New Scientist is titled, "The Last Taboo: If genetic engineering could be made safe, would you let your baby have it?" The complete editorial is online at <www.newscientist.com/ns/19991023/editorial.html>.**
5. **From an article by Ann Ashburner, OTC (COMTEX Newswire): Grahamstown (East Cape News, February 3, 2000)**
6. **Sunday Times, 4 July 1999 http://www.sunday_times.co.uk/news/pages/sti/99/07/04/stinwenws02034.html**
7. **Bron: Richard Hayes: "In the Pipeline: Genetically Modified Humans?"**
From Multinational Monitor, Jan/Feb 2000
<www.essential.org/monitor>
8. **Bron: een verslag van een bijeenkomst op de UCLA in TEEL #9**
9. **aangehaald in TEEL #9, oorspronkelijk: <http://www.independent.co.uk/news/UK/Science/2000_05/dna170500.shtml>.**
10. **Wolstenholme, H.G. (Publisher), Man and his future, London, 1963, p. 274**

Recht op een hoog IQ!

Eindelijk is het zover. De eerste methode om embryo's te controleren op een laag IQ is op de markt gekomen, in de VS en Spanje wordt ze al gebruikt. In de Metro en de Trouw van 27 november 2000 werd beschreven hoe deze 450 gulden kostende test genetische afwijkingen kan aantonen in embryo's, waarvan bekend is dat die leiden tot leerproblemen.^{1,2} Bovendien heeft DSM een stof ontwikkeld dat de groei van het zenuwstelsel en de ontwikkeling van de hersenen bij babies bevordert. Dit natuurlijke vetzuur kan in poedervorm worden toegediend en zal zorgen voor 'slimmere' babies, aldus publiceerde Metro 4 oktober 2001.³

Voortdurend worden er genen gevonden die de basis zouden zijn voor allerlei sociaal, of a-sociaal gedrag. De Intermediair verkondigde in februari de ontdekking van een zelfmoordgen door onderzoekers aan de Royal Ottawa Hospital in Canada.⁴ Een maand later kopte een artikel in de Trouw: 'Verkrachtersgenen? Loos evolutionair gepraat!'⁵ Weer een maand later verhaalt de Volkskrant over een Amerikaanse onderzoeker die zegt bewezen te hebben dat lesbische vrouwen wat betreft hun vingerlengte patroon meer op mannen lijken dan op heterosexuele vrouwen. Mannen en lesbische vrouwen zouden een wijsvinger hebben die gemiddeld korter is dan de ringvinger, terwijl bij heteroseksuele vrouwen beide vingers ongeveer even lang zouden zijn.⁶

Nature versus nurture

De visie dat allerlei sociaal gedrag vast ligt in de biologie is de *nature* zijde van een al jaren lopend debat. Opvoeding (*nurture*) schijnt ineens een steeds minder grote rol te spelen. Criminele mensen kunnen er eigenlijk niet zoveel aan doen dat ze af en toe dingen doen die door de heersende macht niet geaccepteerd worden. IQ blijkt nu ook genetisch bepaald te zijn. Een leuke theorie, maar betekent dit dat we ons sociaal gedrag maar moeten accepteren, dat we niet zelf in staat zijn ons gedrag aan te passen? Of liggen er technische mogelijkheden klaar om ontdekt te worden waarmee we deze 'afwijkingen' kunnen overwinnen? Een mens op maat.

Een interessante vraag is wat we met kennis van de genetica kunnen. Als blijkt dat vormen van crimineel gedrag in de genen liggen, biedt de genetica dan een oplossing voor die criminaliteit? Bovendien ligt het idee dat bijna alles door genen bepaald wordt al weer aardig onder vuur door de ontdekking dat de mens slechts 30.000 genen heeft, veel minder dan werd verwacht. Mijns inziens moeten oplossingen voor criminaliteit gezocht worden in de samenleving. Criminaliteit is subjectief, net als intelligentie en IQ. Willen we dat iedereen hoog intelligent is wanneer we dat zouden kunnen regelen? Willen we dat er testen beschikbaar komen om de genetische aanleg voor dergelijk sociaal gedrag te bepalen?

Voordat er gezocht wordt naar een biologische/genetische basis voor gedrag lijkt mij een publieke discussie op zijn plaats. Ideeën over wat een mens is worden op de proef gesteld door kennis over de genetica die het publiek voorgeschoteld wordt. Straks worden mensen voor de keuze gesteld om een bepaalde genetische test te ondergaan of niet, nu kunnen we nog kiezen of we het ontwikkelen van genetische testen überhaupt wel zien zitten. In Australië, en sinds kort ook in Engeland, mogen verzekeringsmaatschappijen de

resultaten van bepaalde genetische tests opeisen en gebruiken, om risico's op bepaalde erfelijke aandoeningen in kaart te brengen.^{7,8} Als je niet meedoet, of je wilt liever niet weten wat je te wachten staat in je verdere leven, word je niet verzekerd.

Genetische discriminatie

Een nieuwe vorm van discriminatie is in opmars, genetische discriminatie. In Australië hebben meer dan 100 mensen verslag gedaan van hun discriminatie: zij moesten een hogere premie betalen of werden geweigerd bij het afsluiten van een levensverzekering, inkomensverzekering of reisverzekering. In Scientific American noemde Diane Martindale een onderzoek door Dorothy C. Wertz aan de Universiteit van Massachusetts, waaruit bleek dat 785 patiënten hun baan of verzekering zijn kwijtgeraakt door hun genen. Een eerdere studie van de Georgetown Universiteit vermeldde dat 13 procent van de patiënten een baan werd geweigerd of ontslag hebben gekregen naar aanleiding van hun genetische conditie.⁹

Een ander voorbeeld is het testen van zwangere vrouwen in Nederland op het dragen van een embryo met het syndroom van Down, een chromosomale afwijking. Deze test is binnenkort, als het advies van de Gezondheidsraad wordt opgevolgd, een standaard onderdeel van de medische handelingen die tijdens een zwangerschap worden uitgevoerd. Terwijl een embryo met Down niet 'gezezen' kan worden wordt er wel een test gedaan. Ouders wordt vervolgens de keuze voorgelegd om het embryo te aborteren of niet. Blijkbaar zijn kinderen met het syndroom van Down minder waard, of leveren ze gewoon te weinig op in de huidige maatschappij! Aan de andere kant is het ook wel begrijpelijk dat ouders een kind willen dat weinig problemen oplevert.

Voordat de discussie over genetische discriminatie goed op gang kan komen ligt er plotseling een test op lage intelligentie op de markt. De mogelijkheid wordt geboden om embryo's te testen op genetische afwijkingen die later kunnen leiden tot leerproblemen. Een prachtig criterium om te selecteren tussen de in de reageerbuis bevruchte embryo's waarvan er slechts één of twee in de baarmoeder geïmplantieerd hoeven te worden. We willen toch allemaal een slim kind!

Weer kunnen we ons de vraag stellen of een intelligent kind 'beter' is dan een minder intelligent kind. Wat is eigenlijk intelligentie? Richard Nicholson, redacteur van Bulletin of Medical Ethics zei in een reactie op het bekend worden van de test 'Er is dringend behoefte aan het reguleren van wat het legitiem gebruik maken van genetische diagnostische tests behelst. Een laag IQ is niet levensbedreigend. Deze test is een belangrijke stap richting eugenetica.'¹⁰

Bovenstaande en andere voorbeelden geven een indruk van hoe de mens er kennelijk idealiter uit zou moeten zien en hoe zij zich zou moeten gedragen. Door middel van prenatale diagnostiek gecombineerd met abortus is het mogelijk te voorkomen dat nog ongebooren kinderen die niet aan dit ideaalbeeld voldoen, toe kunnen treden tot het mensenpark.

Genen

Vele wetenschappers lijken vandaag de dag te geloven dat het uiterlijk en gedrag van mensen voor een groot deel wordt bepaald

door de genen. Met dit idee proberen ze oorzaken van afwijkingen in onder andere gedrag te vinden in de genen. De oorsprong van dit idee ligt in de ontdekkingen van Mendel. Mendel stelde wetten op voor bepaalde erfelijke patronen van zichtbare kwalitatieve verschillen tussen twee individuen van een soort. Wetenschappers namen later aan dat deze verschillen veroorzaakt worden door verschillende vormen van hetzelfde gen, allelen genaamd. Deze aanname betekent echter niet dat het gen de oorzaak is van een bepaalde eigenschap.¹¹

De weg van een stuk DNA naar een bepaalde eigenschap is lang. De eerste stap is het aflezen van DNA. Verschillende eiwitten en enzymen beïnvloeden en sturen het proces, uiteindelijk leidend tot RNA. Dit RNA wordt vervolgens vertaald door ribosomen naar een bepaalde aminozuurvolgorde. Een veelheid van aminozuren wordt aan elkaar geplakt en tot een 3D structuur gevormd genaamd een eiwit. Het hele proces van DNA tot eiwit is afhankelijk van vele eiwitten, enzymen en andere stoffen, van de concentraties van deze stoffen in de cel en de regulatie van deze eiwitten en enzymen. Zo is de werking van cellen, weefsels, organen en gehele organismen een complex interactief systeem. Gedrag is dus het resultaat van veel meer dan de aanwezigheid van een paar genen.

Het wordt steeds normaler om te beweren dat gedrag bepaald wordt door genen. Tijdens bijeenkomsten, maatschappelijke debatten en op TV wordt voortdurend gesproken over 'de maakbare mens'. Deze ideologie is er één van de perfecte mens, iedereen moet heel lang leven, niemand mag ziek worden, er mogen geen genetische afwijkingen meer zijn, mensen hoeven niet meer minder dan gemiddeld intelligent te zijn. Tegelijkertijd worden de rechten van mensen die de keuze maken niet in dit medische circus mee te hollen afgebroken. Straks is het allemaal onze eigen schuld dat we niet slim genoeg zijn, Down syndroom hebben of een dwerg¹² zijn. Het grootste vraagteken is voor mij waarom het publiek niet of

nauwelijks in deze ontwikkeling betrokken wordt. Waarom worden we niet overspoeld met debatten over genetische manipulatie, pre-natale diagnostiek, erfelijkheid, de maakbare mens, enz? En waarom wordt er nauwelijks gepraat over hoe we nu eigenlijk willen leven, wat voor gezondheidszorg we willen, hoe we tegen ziekte, leven en dood aankijken? Blijkbaar mogen we slechts lijdzaam toekijken hoe bedrijven als Cytocell testen voor een laag IQ op de markt brengen.

Herman van Wietmarschen

Bronnen:

1. **Metro 27-11-2000, ANP 'Nieuw onderzoek naar laag IQ bij embryo's'**
2. **Trouw 27-11-2000, 'Nieuw onderzoek naar laag IQ bij embryo's'**
3. **Metro 4-10-2001, 'DSM werkt aan vetzuur voor 'slimme' babies'**
4. **Intermediair 10-2-2000, 'Zelfmoordgen'**
5. **Trouw 10-3-2000, 'Verkrachtersgenen? Loos evolutionair gepraat!'**
6. **de Volkskrant 15-4-2000, Gerbrand Feenstra 'Meer dan vingerlengteverschillen'**
7. **Sydney Morning Herald 10-8-2000, Mark Metherell, Deborah Smith 'Official inaction as people with the wrong genes pay the price'**
8. **the Times 27-11-2000, Mark Henderson 'Scientists attack gene test ruling'**
9. **Scientific American jan 2001, Diane Martindale 'Pink slip in your genes'**
10. **Zenit.org 26-11-2000, 'Gene test targets embryo's with low IQ'**
11. **Biopolitics 1995 H3, Ruth Hubbard 'Genes as causes'**
12. **Sydney Morning Herald 4-7-2000, Mary-Anne Toy 'Doctors endorse dwarf abortion'**

Tegen privatisering gezondheidszorg!

Lezing over privatisering en gezondheidszorg, 16-6-2001

De workshop *Privatisering* werd gehouden op de discussiedag: 'De wereld is Niet te koop'. Op dit initiatief van Infocentrum Wageningen, Anarchistisch collectief Eurodusnie, Internationale Socialisten en Solidariteitsfonds X-Y kwamen 250 mensen af. Aanleiding voor de dag was de vraag hoe het verder moet met de beweging die zich richt op grootschalige acties tegen Topbijekomsten van kapitalisten, zoals de WTO, EU toppen, de Wereldbank/IMF, of de G8. Een van de workshops op 16 juni ging over GATS (General Agreements on Trade and Services), de WTO onderhandelingen over afspraken om diensten zoals onderwijs en gezondheidszorg te liberaliseren en te privatiseren.

Werkplaats LAB (linkse analyse Biopolitiek) is tegen GATS, maar wil juist niet daarop de aandacht richten, maar werken aan een linkse analyse van de huidige praktijk en functie van de gezondheidszorg.

Tegen privatisering gezondheidszorg! of zijn andere dingen belangrijker?

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: ik vind het nauwelijks belangrijk of de privatisering van de gezondheidszorg door GATS wordt afgedwongen of gestimuleerd. Als de Nederlandse overheid zoiets belangrijks als gezondheidszorg privatiseert is die overheid schuldig daaraan. Of de WTO dat pusht maakt me weinig uit, te meer daar het beleid van BV Nederland niet veel anders is dan WTO wil.

Ik vind het ook niet belangrijk dat de gezondheidszorg zo blijft als ie is, geprivatiseerd of vanuit de staat (die niet 'het algemeen belang' maar specifieke interesses vertegenwoordigd) georganiseerd.

Mijn betoog is verdeeld in materialistische aspecten van gezondheidszorg en filosofische / ideologische. Maar eerst zal ik aangeven wat ik van gezondheidszorg wil.

Ik vind het belangrijk dat er een goede zorg komt voor iedereen. Het gaat me dus om de inhoud van de zorg, zeggenschap over ontwikkeling van gezondheidszorg en om de toegang tot zorg. M.a.w. : Wat voor zorg wordt aangeboden; kun je krijgen wat je nodig hebt en kunnen we meebeslissen in de onderzoekspolitiek? Vechten voor goede zorg voor iedereen, betekent: vechten tegen selectie. Vechten tegen selectie betekent dat belletjes in je hoofd gaan rinkelen bij 'het probleem vergrijzing'. Dus alarmbellen bij het bericht dat een oudere man niet kon worden opgenomen omdat een jongere in de Intensive Care moest. Of bij prenatale selectie en bij aanbieden van genetische tests aan alle zwangere vrouwen, zoals de Gezondheidsraad in mei 2001 voorstelde. Of bij het aanbieden techniek die nooit voor iedereen beschikbaar zal zijn, wat ook geldt voor transplantatietechnologie. Of bij legaliseren en daarmee aanmoedigen van euthanasie, zelfs bij dementen en anderen die geacht worden wilsonbekwaam te zijn. En strijd tegen selectie betekent dat mensen vechten tegen uitsluiting van 'illegalen' van zorg. Deze kwesties spelen allemaal in de huidige niet geprivatiseerde zorg, dus zo ideaal is die bepaald niet.

Materialistische aspecten

Daarnaast gaat het niet alleen om **toegang tot zorg**, maar ook **om wat aangeboden wordt**. De invloed van farma bedrijven op het voorschrijfgedrag van artsen is het afgelopen jaar in *Trouw* uitgebreid belicht. Artsen krijgen kado's en 'nascholing' die een uitje op kosten van bijvoorbeeld Organon blijkt te zijn. De industrie geeft jaarlijks een half miljard uit aan dergelijke beïnvloeding en het werkt. De kosten voor geneesmiddelen blijven stijgen, telkens hoger dan minister Borst verwachtte in haar begroting. Nieuwe met biotechnologie geproduceerde medicijnen zijn voor een steeds groter deel van deze kostenstijging verantwoordelijk. De populaire geneticus Hans Galjaard (adviseur van PvdA en SP) noemt de kostenstijging onder invloed van genetica 'onvermijdelijk' en hij bepleitte bij het kabinet daarom extra geld ervoor uit te trekken. De farma industrie werkt steeds nauwer samen met 'patientenorganisaties'. De farma-industrie geeft subsidies, soms zelfs bestuursleden, en maakt het zieken en gehandicapten mogelijk reisjes te maken die de buitenwereld hen veelal onthoud. In een subtiel 'spel' vraagt de industrie wederdiensten als proefpersonen, lobby bij politici voor verruiming van onderzoeksmogelijkheden en consumptie van aan-geleverde medicijnen en therapieën.

kapitaal versus arbeid

Waar het kapitaalintensieve deel van de gezondheidszorg (apparatuur, medicijnen) grif betaald wordt uit onze ziekenfondspremies, daar wordt de zorg voor zieken (die voornamelijk door vrouwen wordt geleverd) afgeknepen. De reorganisaties in de zorg introduceerden de laatste tien jaar een versterkt kader van managers (veelal mannen) die niet uit de zorg zelf komen. Veel van het extra geld voor de zorg wordt aan dit soort reorganisaties uitgegeven. Voor ik overga naar de filosofische/ideologische aspecten wil ik nog benadrukken dat alle zojuist genoemde materialistische aspecten zich afspelen zonder GATS of privatisering.

Filosofische / ideologische aspecten disciplinerend

Gezondheid is, net als veiligheid een van de **buzzwoorden** die het leven in het westen beheersen. Voor 'de gezondheid' krijg je bijna alles gedaan, net als voor 'de veiligheid'. Daarmee zijn het woor-

den die mensen in hoge mate disciplineren. Woorden die geen tegenstand lijken te dulden. De praktijk is natuurlijk anders; mensen eten gerust veel te vet, roken zich een ongeluk of gaan naar een voetbalwedstrijd om te knokken. Maar openlijk, op beleidsniveau is er nauwelijks tegenstand.

onderdrukking reproduceren

De ontwikkeling van de zorgindustrie is een belangrijk veld waar maatschappelijke regels - dus ook onderdrukkende regels - worden gereproduceerd, overgedragen. Zo krijgen asielzoekers vaak vreselijk slechte basiszorg, wat al tot meerdere doden de afgelopen paar jaar heeft geleid. De op veel plekken in de maatschappelijke levende opinie dat asielzoekers weg moeten vertaald zich zo. De maatschappelijke tendens dat vergrijzing een probleem wordt vertaalt zich er in dat ouderen niet meer altijd opgenomen hoeven worden als een jongere (lees productievere persoon) de plek op de Intensive Care nodig heeft.

De opkomst van het denken in productieven en niet-productieven blijkt ook uit de voorrangszorg. Het voortrekken van werknemers in de zorg krijgt gestalte per 1-1-2000. Prive klinieken mogen hogere prijzen rekenen van minister Borst.

De organisatoren van de discussiedag hebben gevraagd niet alleen problemen aan te geven, maar ook te zoeken naar oplossingen. In dit kader wil ik pleiten voor een **antifascistisch mensbeeld**. Een mensbeeld dus waarin mensen gelijkwaardig zijn: gehandicapt of niet, ziek of gezond, oud of jong, legaal of illegaal, man of vrouw of transgenderist (mensen die geen man of vrouw (willen) zijn), werkend of niet werkend. Gekloond of niet gekloond. Als het anti-kapitalistische en / of morele besef verdwijnt dat mensen er gewoon zijn en niet verbeterd hoeven te worden, niet gevormd mogen worden naar belangen van anderen en dat er geen waardevolle en minder waardevolle mensen bestaan, dan staat selectie voor de deur.

Conclusie: privatisering van zorg leidt zeer waarschijnlijk tot een grotere kans op onrechtvaardigheid omdat een reden voor slechte zorg (naast de reproductie van onderdrukkende regels), ook nog eens kan zijn dat er meer winst gemaakt moet worden, dus dat er wordt bezuinigd op noodzakelijke uitgaven. Maar willen we het gevoel van onrust en boosheid over kapitalisme, waaruit onder meer deze dag is ontstaan, offensief gebruiken om werkelijk verbeteringen mogelijk te maken dan moeten we meer eisen dan stopzetten van privatisering en GATS. Dan moeten we niet alleen vechten tegen patenten en andere monopolies van de farmaceutische industrie, maar ook tegen gepropageerde mensbeelden en selectie in de zorg.

Jeroen Breekveldt

Publiek Debat en Voedsel is een

Het debat Eten & Genen is afgerond door de commissie Terlouw. Eigenlijk is niemand tevreden met de uitkomst van het debat. Vijftien maatschappelijke organisaties stapten uit het debat omdat de vraagstelling niet was OF gentech gebruikt moet worden, maar, zoals Terlouw het formuleerde: onder welke voorwaarden gentech gebruikt mag worden.

Voor de regering en het parlement maakte het hele debat - wat overigens voor velen onzichtbaar bleef- niet veel uit. Er vindt geen koerswijziging plaats in het stimuleringsbeleid rond Bio- en gentechnologie. Al sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw stelt de overheid flinke potten geld beschikbaar aan instituten en bedrijfsleven. Economische Zaken stimuleert gentechnologie daarnaast door het aanbieden van samenwerkingsprogramma's tussen publiek en privaat onderzoek en stimuleert BioBusiness, bijvoorbeeld met het BioPartner programma, waar ex Pharming topman G. van Beijnum leiding aan geeft.

Het is dan ook niet vreemd dat in de zomer van 2001, gelijk na aanvang van het debat Eten & genen, actiegroepen op militante wijze protesteerden tegen de opzet van het debat en de voortgang van biotechnologie. In Elst rooide op 12 juli de "Mobiële Eenheid voor Bioveiligheid" een proefveld gentech aardappelen van MoGen Syngenta. Op 25 juni, de nacht voor de openingssessie van het debat Eten & Genen, rooiden de Razende Hazen genetisch gemanipuleerde suikerbieten van Monsanto in Heerle en Rilland, "als bijdrage aan het debat".

In onderstaand artikel van Klaartje Timmerman kunt u lezen hoe eigenlijk bij het begin van het debat Eten & Genen de tendens al gezet was: geacht publiek, u kunt zeggen wat u wilt, maar de kans dat u invloed hebt op het overheidsbeleid inzake bio- en gentechnologie is behoorlijk klein.

Jeroen Breekveldt

Op 25 juni 2001 vond in Bussum de startmanifestatie van het publiek debat over moderne biotechnologie en voedsel plaats.

De Tijdelijke Commissie Biotechnologie en Voedsel, ingesteld door het ministerie van LNV, met voorzitter, D66-senator en kinderboekenschrijver Jan Terlouw, kreeg 5 miljoen gulden toegewezen om een campagne te organiseren die behalve een grote manifestatie ook kleinere regionale publieksdebatten omvat. Voor de startmanifestatie zijn 150 mensen, verdeeld over zes representatieve leeftijdsgroepen, uitgenodigd deel te nemen. Uitgenodigd waren ook vertegenwoordigers van verschillende organisaties en het bedrijfsleven. Een aantal maatschappelijke organisaties wordt gevraagd om, desgewenst met een 'toolbox' van de Commissie, met hun achterban te discussiëren over gentechnologie en de uitslag kenbaar te maken aan de Commissie. In februari 2002 zal het eindrapport Eten en Genen aan de kamer overhandigd worden.

Hoewel genetisch gemanipuleerde gewassen al jaren op de velden staan en er ook al jaren genetische gemanipuleerde producten in ons eten zitten, wil het kabinet hiermee de schijn wekken dat de inwoners van Nederland invloed kunnen uitoefenen op het wel of niet toepassen van genetische manipulatie voor voedsel. Echter, in de Integrale Nota Biotechnologie die in 2000 uit kwam, heeft het kabinet een standpunt ingenomen: zij is voorstander van de toepassing voor voedsel en minister Jorritsma heeft alvast 100 miljoen gulden toegewezen aan bedrijven voor de verdere ontwikkeling

van de moderne biotechnologie.
In het licht van deze feiten moet men het debat zien.

Mening inwoners Nederland is niet bindend

Door het organiseren van een publiek debat lijkt het alsof bewoners van Nederland inspraak op politiek vlak krijgen rond dit thema, maar de doelstelling van de commissie is 'het verhelderen van de randvoorwaarden waaronder biotechnologie met betrekking tot voedsel maatschappelijk acceptabel is'. Men wil weten wanneer en

Biotechnologie zoethoudertje

voor welk doel gentechologie toepasbaar mag zijn. Er wordt niet gevraagd of genetische manipulatie voor de voedselproductie überhaupt *wenselijk* is. Daar wordt de burgers niet naar gevraagd, terwijl dat de meest fundamentele vraag is.

Daarnaast is de mening van het publiek absoluut niet bindend voor de commissie, noch voor het kabinet. Terlouw: "Over een jaar rapporteren wij aan de regering wat Nederlanders denken van biotechnologie. Maar daarnaast mogen wij aanbevelingen doen aan de minister. Die kunnen afwijken van wat het volk vindt. Hypothetisch gezien zouden Nederlanders de nieuwe technologie kunnen afwijzen en zouden wij- op basis van onze eigen argumenten- de minister kunnen aanbevelen er toch mee door te gaan." (Bionieuws, 20 jan. 2001)

Wanneer het rapport aankomt bij de Kamer zal het kabinet aangeven "of en zo ja, welke consequenties het kabinet daaraan verbindt voor zijn beleid."

Wie is die commissie

Als de commissieleden hun eigen aanbevelingen kunnen doen, ga je je afvragen hoe hun achtergrond die zouden kunnen beïnvloeden. En, wie heeft de leden ingesteld en waarop zijn ze geselecteerd? Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) heeft een lijst met namen opgesteld waarbij zij ook organisaties heeft benaderd namen op te geven van mensen die geschikt zouden kunnen zijn. Daar heeft het LNV negen geschikten uit geselecteerd. Hoewel er bij de aankondiging dat er een publiek debat zou komen, vermeld werd dat de tijdelijke commissie vooral ook uit mensen van maatschappelijke organisaties zou bestaan, zit er uiteindelijk één persoon van een maatschappelijke organisatie bij, namelijk akkerbouwster Monique Veraart van het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt. Verder zit er één vertegenwoordiger van het bedrijfsleven bij die verbonden is geweest aan het biotechnologie bedrijf Gistbrocades, een hoogleraar Internationale Samenwerking, hoogleraar Toegepaste Communicatiewetenschap, hoogleraar Voeding en Epidemiologie en emeritus hoogleraar Humane Genetica; een biologe/natuurbeschermster en de schrijfster Renate Dorrestein.

Je kunt enkel gissen welke mensen in de commissie het meest gewicht in de schaal leggen.

Zieltjes winnen:

voordelen voor het milieu en oplossing van wereldvoedselproblematiek

Om de campagne aansprekender te maken zijn er zeven voorbeel-

den uit de biotechnologie uitgekozen, vier fictieve en drie bestaande casussen. Het zijn vooral voorbeelden die mensen zouden moeten aanspreken op het niveau van 'omdat het wel handig is', maar verder volstrekt belachelijk zijn. Bijvoorbeeld zoets als de BSE-vrije koe en anti-cholesterol zuivel.

De commissie kreeg veel kritiek op hun gekozen voorbeelden: drie van de zeven producten zullen we nooit op ons bord krijgen omdat ze technisch niet uitvoerbaar zijn. Ook ontbreken de meest belangrijke voorbeelden, zoals de transgene soja van Monsanto die bestand is tegen de herbicide Roundup en die in 1996 zomaar in Europa ingevoerd werd en de Bt-maïs die een eiwit produceert die schadelijke insecten doodt, waarvan echter bleek dat het ook de rupsen van de monarchvlinder doodt.

Eén voorbeeld dat wel werd genoemd was de herbicide resistente mais van het bedrijf Aventis. Voordeel hiervan zou zijn dat de boer minder bestrijdingsmiddel zou gaan gebruiken, wat positief voor het milieu zou zijn, evenals dat bij de Round up resistente soja het argument was. Nu blijkt echter uit onderzoek dat dat voordeel heel erg mee valt: uit onderzoek blijkt dat er 10 tot 0% minder gespoten wordt. (Joost van Kasteren, lezing Chemiecongres 30 aug. 2001). In het gunstigste geval is de maximaalste vermindering van het gebruik van herbiciden dus slechts 10%. Toch wordt juist dit 'voordeel' als argument gebruikt voor de acceptatie van gentechologie en als de milieuvriendelijke variant op de reguliere landbouw. De biologische landbouwmethode blijft onbesproken terwijl deze methode juist geen enkele chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt.

Een ander voorbeeld om de acceptatie van genetisch gemodificeerde gewassen te bevorderen is het aandragen van biotechnologie als dé oplossing van de voedselproblematiek in de zuidelijke landen. De inleidende video op de startmanifestatie over de zeven casussen ging zelfs zo ver dat ze stelden dat "we misschien wel schuldig zijn aan de dood van duizenden kinderen als we niet doorgaan met de ontwikkeling van de moderne biotechnologie". Eén van de behandelde casussen was die van de zogenaamde Gouden Rijst. Dat is transgene rijst die is voorzien van narcis- en bacterie-genen die daardoor provitamine A maakt. De toevoeging van vitamine A zou de gezondheid bevorderen van mensen die niet de mogelijkheid hebben volwaardig voedsel te eten, zoals mensen uit de zuidelijke landen.

In plaats van mensen de mogelijkheid geven en laten behouden om hun eigen volwaardige voedsel te verbouwen, zoals groenten die van zichzelf al de nodige vitamines bevatten, draagt men deze schijnoplossing aan. Een groot aantal boeren- en boerinnenorganisaties zit helemaal niet te wachten op gentechnologische landbouw, juist

omdat het de onderliggende oorzaken van honger en armoede niet wegneemt en een grotere afhankelijkheid van de agro-industrie en grootgrondbezitters zeker niet de mogelijkheid tot zelfvoorziening bevordert.

Overall op de wereld protesteren boer(inn)en vóór landbouwgrond en tegen de groeiende afhankelijkheid van de zadenindustrie. In Brazilië bijvoorbeeld voert de landloze boer(inn)en organisatie Movimento Sem Terra landbezettingsakties uit om grond terug te pakken van grootgrondbezitters. Het is niet uitzonderlijk dat boer(inn)en vermoordt worden door doodseskaders in opdracht van de grootgrondbezitters en politici (zij zijn vaak ook grootgrondbezitters). Een voorbeeld van de weerstand van boer(inn)en tegen gentechnologie in het Zuiden zijn de twee recente publieke rooingen van Bt -maisvelden van Monsanto in de Filippijnen, waar bij één aktie 800 mensen mee deden, waaronder boeren, studenten en consumenten (29 aug. 2001).

Een ander voorbeeld is de verbranding van een 50 hectare groot veld Bt- katoen van Monsanto op 13 september jongsleden door 100 dorpingen in Indonesië, Sulawesi. Dit was de eerste keer dat dit gebeurde. Zij verbrandden twee ton ruwe katoen. Een woordvoester van de South Sulawesi Indonesia Consumer Organisation zei dat er de komende tijd waarschijnlijk meer velden verbrand zullen worden. Ook in Nederland zijn er de afgelopen jaren een aantal proefvelden vernield, waaronder één in de nacht vóór de opening van de startmanifestatie.

Poppenkast

Na de inleidende video, die overigens veel mensen in het verkeerde keelgat schoot omdat het vooral een gentedpromotiefilm was, was er tijd voor een paneldebat met voor- en tegenstanders, die aan de hand van stellingen hun mening op gented konden geven. Echter, van een debat was geen sprake, het leek als of wie het beste praatje hield de meeste zieltjes won. De zaal mocht meedoen met de poppenkast door voor, tegen of weet niet op de stelling te stemmen. Vervolgens werd er niets met de telling van de stemmen gedaan.

Jan Terlouw begon zijn inleidend praatje met uitspraken als 'het is er nu eenmaal' en 'we hebben altijd al aan planten en dieren geknutseld'. Dit soort uitspraken zijn echter dooddoeners voor een debat. Een debat over gented zou moeten gaan over de wenselijkheid er van en daarbij zouden boer(inn)en uit heel de wereld betrokken moeten worden.

De indruk is gewekt dat de startmanifestatie vooral erop gericht is om het vertrouwen van de consument tegenover gentechnologie te winnen. Pia Dijkstra als voorzitter van het debat is een goede keuze wanneer je mensen op hun gemak wil stellen: bij iedereen bekend als nieuwsleester wint ze vertrouwen en komt ze objectief over.

Ten tijde van het debat besloot de overheid nog eens 460 miljoen gulden extra beschikbaar te stellen voor gentechnologie in Nederland en wordt de Integrale Nota Biotechnologie in de Tweede Kamer besproken nog vóór dat het Publiek Debat Eten en Genen afgesloten is.

Dit zijn één van de ontwikkelingen waaruit blijkt dat de overheid

niet op inspraak van inwoners van Nederland zit te wachten en haar eigen lijn trekt. Het Publiek Debat Biotechnologie en Voedsel is een zoethoudertje en een discussie die al in een veel vroeger stadium gevoerd had moeten worden. Nu is ze slechts mosterd na de maaltijd.

Klaartje Timmerman

Bronnen 'Nieuwe cyborgs' (volgende pagina):

1. D. Haraway met inleiding van K. Spaink, *De Balie Amsterdam* 1994, p. 11 'Een cyborg manifest'
2. BBC news, 22-11-2000 'Bionic' hand success hailed'
3. M. Ward, BBC news, 12-1-2001 'The military get mightier'
4. G. Gugliotta, *Washington post online* 17-4-2001 'The robot with the mind of an eel'

Nieuwe cyborgs

De cyborg bestaat eigenlijk allang: wij zijn het zelf. We weten het alleen nog niet, want niemand heeft het ons verteld. Cyborgs zijn doodgewoon zelfgebouwde mensen. Cyborgs zijn mensen die met technologie zijn vergroeid en technologieën die met mensen zijn vergroeid. En daar is tegenwoordig niets bijzonders meer aan.¹

- Karin Spaijk

Cyborgs zijn gemeengoed geworden. Bijna iedere westerse mens wordt ergens tijdens haar opvoeding tot cyborg omgedoopt, of kiest daar vrijwillig voor. Is het niet de eerste vulling, dan is het wel een bril of contactlenzen, of wellicht het eerste mobieltje. Technologie is onmisbaar geworden voor mensen.

Helaas, pleeg ik soms te denken, staat de technologie niet stil. Voortdurend worden er nieuwe technieken, manieren van interacties tussen machines en mensen en tussen machines en andere dieren ontwikkeld. Of mensen hier op zitten te wachten is een vraag die weinig gesteld wordt, althans weinig gesteld wordt aan mensen die straks met de resultaten geconfronteerd zullen worden. Er is nauwelijks discussie mogelijk tussen onderzoekers en toekomstige gebruikers. Zelfs overheden zien er niet op toe dat discussies gevoerd kunnen worden. Mensen moeten genoeg nemen met gesprekken tijdens de koffie of op feestjes, welke overigens zeer enerverend en nuttig kunnen zijn.

Om deze gesprekken wat op te leuken zal ik enkele voorvallen van de afgelopen tijd de revue laten passeren, te beginnen met de bionische hand.

Bionische hand

's Werelds eerste bionische hand, klein genoeg om door peuters gebruikt te worden, werd aan de Nottingham City Hospital ontwikkeld.² Jeremy noemde zijn nieuwe prothese briljant: 'Het helpt me bij het doen van vele dingen - ik kan deuren openen, een boek vasthouden en de pagina's omslaan en een zak chips vasthouden.' In de bionische hand zitten elektroden die reageren op signalen vanuit de hersenen om een voorarmspier te bewegen. Tot nu toe hebben vijf kinderen van twee tot elf jaar een Prodigit hand aangezet gekregen.

Hoewel de moeder van Jeremy in de zevende hemel was omdat haar zoonje aan de klinische experimenten mee mocht doen, kun je je afvragen hoe weloverwogen de keus van Jeremy is geweest. Hoe moet er met kinderen van 2 tot 11 jaar omgegaan worden in medische experimenten? Hebben ze zelf de keus om wel of niet mee te doen? Of hebben de ouders het recht om te beslissen. Dit experiment had wellicht een positieve uitwerking, echter er wordt nergens genoemd hoeveel mislukte experimenten eraan vooraf zijn gegaan. Zeker weten we niet wat het effect van deze technologie op de lange duur gaat zijn. Worden bionische handen en voeten de norm, of mogen mensen af en toe nog iets 'mankeren'? De onderzoeker David Gow heeft er in ieder geval weer een leuk speeltje bij.

Exoskeletten voor soldaten

Het leger is bij uitstek de proeftuin voor allerlei nieuwe technologieën. Zo timmert de US Defense Advanced Research Projects Agency (darpa) flink aan de weg. 50 Miljoen Amerikaanse dollars worden geïnvesteerd in nieuwe technologieën die de snelheid,

kracht en het uithoudingsvermogen van soldaten zullen gaan verbeteren. In de toekomst zullen soldaten beter beschermd worden tegen vijandig vuur, grotere wapens kunnen dragen, sneller kunnen rennen, beter kunnen communiceren en gemakkelijker vriendelijk vuur te vermijden, de perfecte vechtmachine.³

De exoskeletten moeten geluidloos te bedienen zijn en niet te veel brandstof verbruiken. Onderzoekers denken aan minimaal 24 uur gebruik zonder brandstof aan te vullen. Tevens moet het allemaal niet te lomp worden, soldaten neigen er immers naar alles wat enigszins overbodig is achter te laten op het slagveld.

Verwacht wordt dat de exoskeletten een 'sensor web' zullen hebben waardoor het zichtveld van de soldaat wordt uitgebreid. De bedoeling is dat er informatie over het terrein beschikbaar komt bijvoorbeeld door thermische cameras. Ook moet het mogelijk worden tussen soldaten en groepen van soldaten data uit te wisselen. Een leuk extraatje zijn de fysiologische sensoren die de commandant op de hoogte houden van de lichamelijke conditie van de troepen.

De Amerikaanse overheid denkt blijkbaar dat het ontwikkelen van manieren om elkaar dood te maken nog steeds zinnig is, zoals bijna elke overheid dat denkt. Wat mensen hier zelf van denken doet niet ter zake.

Robot met hersenen

Onlangs verscheen een bericht dat een onderzoeksteam erin is geslaagd een robot te maken met het brein van een aaltje.⁴ Mussalvaldi van de Northwestern University's Rehabilitation Institute van Chicago en zijn collega's prepareren de hersenstam van de aaltjes vrij. Ze halen deze hersenstam eruit zetten haar op een standaard en verbinden deze met een aantal elektroden aan de robot. De robot wordt in een arena omringd met lichtjes geplaatst. Lichtsensoren van de robot nemen de lichtjes waar. Als er een lichtje gaat branden gaat er een signaal van de robot naar de hersenen die vervolgens bedenken dat de robot naar het lichtje toe moet gaan. De hersenen geven een signaal terug dat de robot in de richting van het licht doet bewegen. Toen het aaltje nog leefde gebruikte zij dit mechanisme om in balans te blijven in het water.

Het doel van deze lugubere praktijken zou zijn het ontwikkelen van hoog-technologische prothesen voor slachtoffers van herseninfarcten en anderen die zenuw schade hebben opgelopen. In Nederland is er nog nooit een goede discussie geweest of dieren überhaupt wel gebruikt 'mogen' worden voor onderzoek, althans niet een discussie waar iedereen aan mee kan doen. Wel is er de mogelijkheid naar inspraak avonden te gaan over vergunning aanvragen voor het maken van genetisch gemanipuleerde dieren. Het is echter een illusie om te denken dat gewone mensen hierdoor enige grip kunnen krijgen op wat er zich in onderzoekslaboratoria afspeelt.

Ontwikkelingen schreiden gestaag verder. Door het steeds kleiner worden van elektronische elementen en de nog steeds in een razend tempo krachtiger en sneller worden van computers krijgt de biologie nieuwe mogelijkheden. Zo zal ook onderzoek naar de interactie tussen mechanische of elektronische en biologische systemen in een stroomversnelling geraken.

Herman van Wietmarschen

Genetisch gemodificeerde babies geboren

Wetenschappers hebben bevestigd dat de eerste genetisch gemodificeerde mensen geboren zijn en gezond zijn. 30 van deze kinderen zijn er geboren, 15 ervan zijn het resultaat van een onderzoeksprogramma in een laboratorium in de VS. Echter de techniek is als onethisch bestempeld door sommige wetenschappers en zou in vele landen illegaal zijn geweest. Genetische vingerafdruk testen op twee een-jaar-oude kinderen bevestigen dat zij een kleine hoeveelheid genen bevatten die niet van een van beide ouders geërfd zijn. De extra genen komen van een gezonde donor en zijn gebruikt om de vruchtbaarheidsproblemen van de moeder te omzeilen.

Kiembaan modificatie

De extra genen die de kinderen dragen hebben hun 'kiembaan' veranderd, ofwel hun verzameling genen die ze doorgeven aan hun nageslacht. Kiembaan modificatie wordt door de overgrote meerderheid van de wetenschappers gezien als onethisch, gegeven de beperkingen van onze kennis. Het is in vele landen illegaal, en de overheid van de VS geeft geen subsidie voor experimenten die mogelijk overerfbare genen veranderen.

De kinderen werden geboren na een techniek die eicelplasma transplantatie heet. Een deel van de inhoud van een donor cel wordt in een eicel van een vrouw geïmplant. Onderzoekers van het Institute for Reproductive Medicine and Science in St Barnabas in New Jersey, VS, geloofden dat sommige vrouwen onvruchtbaar waren door gebreken in hun mitochondrien. Dit zijn kleine structuren met een eigen set genen die los in de cel zweven, niet in de cel kern. Er kunnen 100.000 van deze organellen in het cytoplasma van een cel aanwezig zijn.

Twee moeders

Mitochondrien zijn essentieel voor de cellulaire energie productie en wetenschappers vermoeden dat ze vele andere belangrijke, nog onbekende functies hebben. Mitochondriaal DNA wordt van generatie op generatie via de moeder doorgegeven. De onderzoekers wilden de defecte mitochondrien van een vrouw aanvullen met gezonde donor mitochondrien. Na het testen van de door deze techniek geboren kinderen bevestigden de wetenschappers dat de kinderen genen hadden zowel van twee vrouwen als van hun vaders. In de Journal of Human Reproduction schrijven ze dat dit "de eerste menselijke kiembaan modificatie is die resulteert in normale gezonde kinderen".

'Grote terughoudendheid'

Britse experts hebben deze ontwikkeling zeer bekritiseerd. Onvruchtbaarheids pionier Lord Winston van het Hammersmith ziekenhuis in London vertelde BBC News Online dat hij grote terughoudendheid had tegenover deze zaak. "De behandeling van de onvruchtbaren in beschouwing nemend is er geen aanleiding dat deze techniek nodig is om toe te passen." Zei hij. "Ik ben zeer verrast dat het zelfs in dit stadium al is uitgevoerd. Het zou zeker

niet in Engeland toegestaan worden. Er is geen bewijs dat dit een mogelijke waardevolle behandeling voor onvruchtbaarheid is," voegde hij toe. Lord Winston zei dat hoewel het aantal toegevoegde genen klein is het in principe het verkeerde ding was om te doen.

De Human Fertilisation and Embryology Authority (HFEA), het orgaan dat reproductieve medische activiteiten in de UK registreert en reguleert vertelde BBC News Online dat het op de hoogte was van de techniek maar had besloten het niet toe te laten in de UK, vanwege de onzekerheden en de mogelijke verandering van de kiembaan.

'Achterdeur'

De HFEA zei dat het een onwelkome ontwikkeling is dat 'extra bezorgdheid toevoegt' aan hun bestaande zorgen. Onderzoekers in de VS hebben zich ook al kritisch uitgelaten over de productie van genetisch gemodificeerde kinderen. Eric Juengst van de Case Western Reserve University zei: "Het zou degenen die zich toegelegd hebben op een open publieke discussie over 'reprogenetische' technologieën om toekomstige kinderen vorm te geven moeten storen." De Government Recombinant DNA Advisory Committee van de VS vertelde BBC News Online dat het onderzoek zonder overheidsgeld is uitgevoerd. Het comité zei dat ze onder geen voorwaarden aanvragen voor overheidsgeld zouden honoreren als de resultaten de verandering van de menselijke kiembaan zou zijn.

Professor Joe Cummins van de University of Western Ontario in Canada vertelde BBC News Online: "Nu is het niet de tijd om menselijke kiembaan therapie door de achterdeur naar binnen te brengen."

dr. David Whitehouse, BBC News Online, UK

Vertaald door Herman van Wietmarschen

Ondersteun NoGen

Biotechnologie Archief NoGen kan uw steun erg goed gebruiken. Bijhouden van documentatie kost geld. Aftrekbaar van de belasting zijn giften aan de Stichting Discussie over Biotechnologie (DOB), de rechtsvorm waar NoGen onder valt. Het gironummer van DOB is 3087127.

Biotechnologie Archief NoGen,
Burgstraat 3, NL-6701 DA Wageningen
Tel/fax: (+31) (0)317-423 588
E-mail: info@biopolitiek.nl

Picket tegen anti-gehandicapten filosoof

Vrijdag 14 december vanaf 16.00 op het Plein (Den Haag) picket tegen anti-gehandicapten filosoof Peter Singer

Op vrijdag 14 december houdt de omstreden moraalfilosoof en ethicus Peter Singer de Drees-lezing; Darwin voor links. Wij protesteren tegen de denkbeelden van Singer over minderwaardigheid van allerlei groepen gehandicapten, die niet Links zijn. Peter Singer wil Darwin uit de rechtse hoek naar links brengen. Het is moeilijk Singers gedachten over gehandicapten links te noemen. Singer is utilist, en zegt het grootste geluk voor iedereen te willen. Het doden van een gehandicapt kind past in zijn ethiek: "als de dood van een gehandicapt kind er toe leidt dat een ander kind geboren wordt met betere vooruitzichten op een gelukkig leven, wordt de totale hoeveelheid geluk groter als het gehandicapte kind wordt gedood. Het verlies aan gelukkig leven voor het eerste kind weegt niet op tegen de verkrijgen van een gelukkiger leven voor de tweede." (uit: Praktische Ethiek)

Maar alle mensen hebben recht op leven! Mensen met een handicap kunnen genieten ook van het leven (en hebben verdriet net als iedereen). Peter Singer verspreidt verkeerde stereotypen over hun zogenaamde 'levens- kwaliteit'. De gehandicapte heeft kennelijk niets te bieden. Het zijn echter drempels in de maatschappij die hun functioneren en leven bemoeilijken. Mensen met een handicap reduceren tot hun handicap en hun levensrecht ter discussie stellen, is de weg vrij maken voor selectiepolitiek waarin 'nuttige mensen' en 'onnuttigen' gescheiden worden.

Singer pleit voor een Nieuwe Ethiek, waarin niet meer een mens bescherming verdient omdat hij of zij mens is. Varkens noemt Singer personen omdat ze vermogen tot communicatie hebben; mensen in coma zijn in de nieuwe ethiek daarentegen non-personen. Deze gedachte volgend vindt er in de vlees industrie een soort genocide plaats en zou het in leven houden van gehandicapte 'nonpersonen' decadent zijn. Het is sympathiek dat Singer tegen dierenleed en vivi-sectie is. Ook wij zijn bezorgd over het lot van de dieren die in deze maatschappij in gevangenschap leven en worden geslacht. Singer propageert echter een ronduit gevaarlijke Nieuwe Ethiek die het leven van mensen bedreigt: "We denken dat sommige babies met ernstige handicaps gedood moeten worden", schrijft hij met Helga Kuhse in het voorwoord van het boek *Should the baby live?* Door naast de categorie personen, ook 'non-personen' te introduceren vergoelijk hij moord op gehandicapte kinderen. Mensen doden is moord, maar het doden van 'non-personen'?

In een recensie van *Should the baby live?* reageert Allison Davis, levend met een 'zeer zware handicap', spina bifida (open ruggetje): "ondanks mijn handicap en de duistere voorspellingen van dokters bij mijn geboorte leid ik een vol, gelukkig en tevreden leven. Ik ben, zo zeker als maar kan, blij te leven. Maar, omdat gehandicapte mensen nu door sommige medici en filosofen verondersteld worden slechts de capaciteit te hebben een miserabel leven te leiden en ook nog eens een economische kostenpost te zijn, worden de meesten die anders net zo zouden opgroeien als ik, nu geaborteerd, of 'worden toegestaan te sterven' bij de geboorte."

In Duitsland heeft Singer als symboolfiguur veel moeite om openlijk te spreken, zoals hij dadelijk als Drees lezing zal doen. Gehandicaptenorganisaties, feministes en antifascisten verhinder-

den menig optreden van Singer. De gehandicapten weigeren aan Singers cliché beeld van hen te voldoen. Bij zijn aanstelling in 1999 aan Princeton University (USA) was eveneens protest, bijvoorbeeld van de gehandicaptengroep Not Dead Yet.

We moeten de droom van een perfecte maatschappij achter ons laten, zegt Singer in zijn essay *Darwin voor Links*. Singer wil het Darwinisme centraal stellen; de mens en maatschappij is minder maakbaar dan links dacht. Singer zegt dat we niet alle ongelijkheid moeten verklaren uit de ordening van de maatschappij, maar uit de 'menselijke natuur'. Zo is volgens hem niet discriminatie de oorzaak dat er zo weinig vrouwen in topposities zitten, maar is dit biologisch verklaarbaar uit de evolutie.

Singer flirt met het principe van wederkerigheid van de anarchist Kropotkin voor zijn Links Darwinisme: naast het traditioneel Darwinistische competitie element ziet hij samenwerking als een basis van Links Darwinisme. Gezien Singers omstreden uitspraken over gehandicapten is de vraag hoe hij de wederdiensten definieert als 'zwaar gehandicapten' kennelijk niets te bieden hebben. Het is dit valse stereotype beeld van gehandicapten dat hen onterecht reduceert tot minderwaardig.

Wij denken dat Links de hoop op een ideale samenleving moet uitdragen en moet proberen met concrete verzetsdaden te laten zien waarvoor en voor wie Links staat. Onze hoop is het opbouwen van een tegenmacht die alternatieven ontwikkelt en steeds meer gevestigde kapitalistische en patriarchale macht kan afbreken en feministische en vrije socialistische structuren kan opbouwen.

Leve de utopie dat er gelijkheid moet zijn en een samenleving waarin ieder bijdraagt naar kunnen en neemt naar behoefte!

Utopisten, anarchisten, feministen, veganisten, gehandicapten, antifascisten tegen selectiepolitiek.

Werkplaats LAB en AFA-Nijmegen

Meer informatie is te vinden op de website: www.biopolitiek.nl

Klonen in VS verboden, een overwinning?

De biotech-industrie is het ondanks haar lobbie niet gelukt onderzoeksvrijheid rond klonen te verkrijgen. Hoewel het nog maar de vraag is of ook in de Senaat (met zijn democratische meerderheid) dit verbod standhoudt, kan deze 'overwinning op de biotechlobby' wel eens een phyrsoverwinning blijken te zijn. De beslissing die de biotechindustrie doet balen is niet genomen onder druk van een progressieve, mensenrechten versterkende campagne. Het is een uitdrukking van de sterkte van de oerconservatieve, vrouwenrechten onderdrukkende 'prolife' beweging die George W. Bush het Witte Huis heeft binnengeholpen. Bush noemde de stemming in het huis van afgevaardigden 'een sterke ethische verklaring'. Maar wat voor ethiek?

Het Amerikaanse ministerie van Gezondheid wil foetussen in gezinnen met een laag inkomen recht geven op een ziektekostenverzekering. Terwijl ruim 30 miljoen Amerikanen geen ziektekostenverzekering hebben. Mensen mogen gerust zonder verzekering rondlopen: met name wanneer ze niet christelijk, niet hetero en niet blank, of alleenstaande moeder zijn. Maar een foetus krijgt een verzekering.

Dit is geen liefdadigheid. Hiermee wordt de foetus als persoon erkend en is het doel van de anti-abortusbeweging nabij: de moeder is geen baas meer over eigen lichaam. Een lang gekoesterde wens wordt vervuld: controle over het vrouwenlichaam.

Niemand mag een andere persoon schaden, tenzij hij dit doet met rugdekking van de wet. Politieagenten kunnen bijna altijd ongestraft vooral zwarte mensen mishandelen of doodschieten. In de staat South Carolina echter mag volgens de 'fetal abuse' wet een vrouw de 'persoon' in haar 'niet schaden' en dus krijg je krantenkoppen als: *Amerikaanse staat vervolgt crackmoeders wegens foetusmishandeling*. De 24 jarige Regina Mc Knight kreeg in mei 2001 twaalf jaar gevangenisstraf opgelegd wegens 'moord op haar ongeboren kind'. Het 'moordwapen' was de cocaine die ze tot zich had genomen tijdens de zwangerschap.

Het is natuurlijk niet fijn voor een kind geboren te worden bij een verslaafde moeder. Ook is het niet fijn geboren te worden met een (verhoogde kans op) verslaving doordat je moeder verslaafd was. En ook is het niet leuk verslaafd te zijn, zeker niet als je - zoals de meeste verslaafden - geen geld hebt om er goed en comfortabel bij te leven. Hoogstwaarschijnlijk zijn die problemen van armoede en uitzichtloosheid zelfs de reden dat je verslaafd bent geworden.

De foetusverzekering en Fetal Abuse wet kunnen gezien worden als onteigeningswetten. Onteigening van de zeggenschap over je lichaam. Daarmee ook de feitelijke onteigening van een stuk van je lichaam en wat toegeedeeld wordt aan de foetus, een andere 'persoon'. Een gevolg van deze onteigening kan zijn dat zwangere vrouwen gezien gaan worden als biologische baarmachines. Niet langer kan een zwangere vrouw dan uitgaan van haar wensen en eigen beslissingen nemen, zoals in de Amerikaanse grondwet is vastgelegd. Nee, zij dreigt te worden beschouwd als Baarmachine waarvan de omstandigheden gecontroleerd kunnen - en wellicht moeten - worden. Want als op coke gebruik tijdens de zwangerschap 12

Dolly (foto Reuters) 'Vroegoud schaap' NRC 12-1-2002

jaar staat, zal ook roken wel wat jaartjes bajes opleveren. En waar houdt het op, want alcohol is ook slecht en misschien vliegen ook wel. Misschien is de stress van een werkende vrouw in een verantwoordelijke baan wel schadelijk voor de 'persoon' in haar. Het is daarbij bizar dat de staat op andere momenten mensen de dood in stuurt. Behalve de doodstraf zijn er de vele door de politie doodgeschoten niet blanken in de VS en recentelijk weigerde prolife George W. Bush het verdrag ter bestrijding van biologische wapens te tekenen omdat de farmaceutische industrie dan met onaangename controles geconfronteerd zou kunnen worden. Bush' Amerika is geen neo-liberale maatschappij, zoals de antiglobalisten hem verwijten. Recente beslissingen zitten de biofarmaceutische industrie dwars (het kloonverbod). Bush' Amerika is veeleer een conservatieve patriarchale en racistische maatschappij die de witte man weer het heft in handen wil geven.

Jeroen Breekveldt

Bronnen:

- **Volkskrant 30-6-2001: Amerikaanse staat vervolgt crackmoeders wegens foetusmishandeling**
- **Volkskrant 7-7-2001 : VS willen foetussen verzekeren**
- **Parool 1-8-2001: Klonen van embryo's in VS taboe bio-industrie vreest 'stap achteruit'**
- **Parool 1-8-2001: VS tegen B wapen verdrag**
- **Voor informatie over de Fetal abuse wet: www.aclu.org/action/antichoice107.html**